

17. Yüzyıl Dil Verilerine Göre Rumeli Türk Ağzları

Rumelian Turkish Dialects According to 17th-Century Linguistic Data

Gülşah KADEM¹

ÖZ

Bu çalışma, 17. yüzyılda yazılmış Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden hareketle Rumeli Türk ağzlarının tarihsel gelişimine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan coğrafyasındaki genişleme süreciyle Türkçenin bölgedeki temas alanları artmış hem Anadolu Türkçesiyle bağların korunduğu hem de Balkan dillerinin etkisiyle özgün bir kimlik kazandığı yeni bir ağız sahası ortaya çıkmıştır. Osmanlı döneminde Anadolu'dan Balkanlara göç eden Türkler, Orta Asya'dan getirdikleri dil özelliklerini bu bölgeye yerleştikten sonra da korumaya devam etmişlerdir. 14. yüzyılın sonlarından itibaren Balkanlarda artan yoğun Türk nüfusu yeni bir ağız bölgesi oluşturmuştur. Rumeli Türk ağzları, Anadolu'daki diğer ağzlar gibi oldukça fazla arkaik unsur taşır. Bu arkaik dil unsurlarının korunmasında, Rumeli'nin coğrafi konumu ve tarihsel süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgeye yönelik yoğun yerleşim politikaları etkili olmuştur. Rumeli'de farklı etnik gruplarla iç içe yaşayan Türklerin dilinde, bu gruplarla etkileşim sonucunda bazı değişimler görülse de Eski Türkçe kelimelerin ve dil yapılarının büyük oranda muhafaza edildiği gözlemlenmiştir. Bu yüzden Rumeli Türk ağzları, Eski Türkçeye dair önemli izler barındıran bir dil varyantı olarak kabul edilebilir. Bu çalışmada, 17. yüzyıl Osmanlı dünyasının geniş bir panoramasını çizen Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde yer alan dil verileri ile günümüzdeki Rumeli Türk ağzları karşılaştırılacaktır. Bu sayede, zaman içinde meydana gelen değişimler ve bölgedeki diğer dillerin Rumeli Türk ağzlarına yaptığı etkiler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Rumeli Türk ağzları, ses bilgisi, yapı bilgisi, söz dizimi.

ABSTRACT

This study examines the historical development of Rumelian Turkish dialects on the basis of the linguistic data contained in the Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, a major seventeenth-century travel account. As the Ottoman Empire expanded into the Balkans, Turkish came into sustained contact with various local languages, leading to the emergence of a distinct dialectal zone. In this zone, ties with Anatolian Turkish were maintained, while prolonged interaction with Balkan languages contributed to the formation of a unique linguistic profile. Turkish populations who migrated from Anatolia to the Balkans during the Ottoman period preserved many features ultimately traceable to earlier stages of Turkic, even after settling in their new environment. From the late fourteenth century onward, the increasing Turkish population in the Balkans fostered the consolidation of a new dialect area. Like several Anatolian dialects, Rumelian Turkish dialects retain

¹ Sorumlu yazar/Corresponding author: Gülşah KADEM (Dr. Öğr. Üyesi), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye
E-posta: gulsahbulut22@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5648-2104

Başvuru/Submitted: 27 Ekim 2025
Kabul/Accepted: 13 Nisan 2026

Atıf/Citation: Kadem, G. (2026). 17. Yüzyıl Dil Verilerine Göre Rumeli Türk Ağzları, *BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4, 1-9.
DOI: 10.59577/belgudilveedebyat.1811587

a significant number of archaic phonological, morphological, and lexical elements. The preservation of these features may be attributed both to Rumelia's geographical position and to the Ottoman state's systematic settlement policies in the region. Although contact with diverse ethnic and linguistic communities led to certain structural and lexical changes, numerous Old Turkic elements continued to be preserved. By comparing the linguistic data recorded in the *Seyahatnâme* with present-day Rumelian Turkish dialects, this study seeks to identify patterns of continuity and change, as well as to assess the impact of Balkan languages on the development of Rumelian Turkish.

Keywords: Evliya Çelebi's *Seyahatnâme*, Rumelian Turkish dialects, phonology, morphology, syntax.

Giriş

Türk dili tarihî süreç içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış, farklı kültürlerle temas ederek çok sayıda lehçe ve ağız varyantı oluşturmıştır. Bu varyantlardan biri olan Rumeli Türk ağızları, Türkçenin Balkanlardaki tarihî serüvenini ve dilin değişim-dönüşüm süreçlerini yansıtmaları bakımından özel bir konuma sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 14. yüzyıldan itibaren Balkanlar'a yerleşmesiyle birlikte bölgeye büyük Türk topluluklarının göç etmesi, Türkçenin bu coğrafyada hem sosyolinguistik hem de kültürel bir temas dili olarak yerleşmesini sağlamıştır. Korkmaz'a göre bu göçlerle beraber Anadolu'daki ağız özellikleri Rumeli topraklarına taşınmış; Türkçenin Balkan dilleriyle (özellikle Yunanca, Arnavutça, Bulgarca ve Sırpça) uzun süreli teması sonucunda yeni bir dilsel yapılanma ortaya çıkmıştır. Balkanlar'da hem o yarımada'nın yerli sakinleri hem de Türkler arasında iki dilli birer yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Bu türlü yerleşimlerin doğal bir sonucu olarak o dillerin yer yer kendi olağan yapıları dışına taşan yeni yeni bazı şekillenmeler ortaya çıkmıştır (2010, s. 108). Rumeli Türk ağızları da karşılıklı temasın bol olduğu bu ortamda ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Gülsevin, Rumeli Türk ağızlarının doğru biçimde analiz edilebilmesi için hem Balkan dillerinin tarihî ve diyalektolojik etkilerinin hem de Türk diyalektlerinin kendi iç evrim süreçlerinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2009, s. 50).

Rumeli Türk ağızları, tarihî Türk lehçelerinin izlerini taşıması açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim Gülsevin'e göre Batı Rumeli Türkçesinin Doğu Rumeli Türkçesine göre ayırıcı özelliği olarak verilen ağız özelliklerinden çoğu Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin saklanmış şekilleridir (2009, s. 61). Freidman Batı Rumeli Türk ağızlarındaki fonetiğin ve sözdiziminin Slav dillerinden oldukça etkilendiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Bu temas, Türkçeye bazı sözcüklerin ödünçlenmesiyle sınırlı kalmamış; özellikle fiil-son konumunun yer yer zayıflaması, bazı cümlelerde belirteçlerin öne taşınması gibi olgular Arnavutça ve Slav dillerinden kopyalanmıştır (Friedman, 2002, s. 456-457). Sonuç olarak, Rumeli Türk ağızlarının arkaik özellikler taşıyan, Türkiye Türkçesi ağızlarıyla kökensel bağlarını koruyan, ancak Balkan dillerinin (özellikle Makedonca, Arnavutça, Bulgarca, Sırpça ve Yunanca) etkisiyle şekillenmiş olduğu söylenebilir.

17. yüzyılda kaleme alınan Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*, 10 cilt hâlinde, nesir olarak yazılmış, dönemine göre oldukça sade bir üsluba sahip, konuşma dilinin etkileyici ve dikkate değer örneklerinin verildiği önemli bir kaynaktır. Gezdiği coğrafyalarda Türk dillerinden konuşma örnekleri sunması *Seyahatnâme*'yi, tarihî dil bilim çalışmaları açısından önemli bir kaynak hâline getirmektedir. *Seyahatnâme*'nin yalnızca Çelebi'nin uzun yolculukları sırasındaki gözlemlerinin ve topladığı bilgilerin ürünü olmadığı bütün araştırmacılarca kabul edilir. *Seyahatnâme*'nin Evliya Çelebi'nin kendi görüş işittikleri, görgü tanıklarından aktardıkları, mizaç katarak abarttıkları, halk arasında inanılanlar, anlatılanlar, başka yazarlardan değiştirerek veya doğrudan aldığı anlatılarla şekillendiği konusunda araştırmacılar hemfikirdir (İz, 1979, s. 64).

Seyahatnâme'de farklı Türk dilleri, lehçeleri ve ağızlarıyla ilgili dil verileri de bulunmaktadır. Gezdiği coğrafyalarda halkın konuştuğu diller Çelebi'nin dikkatini çekmiş, bu dillere ait söz kalıpları ve sözcük listelerine eserinde yer vermiştir. Dankoff, *Seyahatname*'deki Türk dilleri, lehçeleri ve ağızlarına ait dil verilerinin belirli bir düzen içerisinde sunulduğunu belirtmiştir (2004, s. 42).

Dankoff'un Tespit Ettiği Yöntemler:

1. Fonetik ve Morfolojik Özellikler ile Örnekleme: Evliyâ Çelebi, İstanbul Türkçesine yakın ağızlar için genellikle sadece fonetik ve morfolojik özelliklere değinir. Çeviri yapmadan, birkaç örnekle yetinir. Bu yaklaşım, ağızların temel özelliklerini basit ve etkili bir şekilde sunar.

2. Dil Örneklerinin Gelenek ve Görenekler Arasında Verilmesi: Mahalli ağızların ayrıntılı özellikleri, bazı durumlarda gelenek ve göreneklerin anlatımı sırasında örneklenir. Bu yöntem, ağız özelliklerinin eserin genel kontekstinde doğal bir şekilde sunulmasını sağlar.

3. Lehçe ve Ağızların Ayrı Olduğu Durumlarda Anlam Verme: Evliyâ Çelebi, İstanbul Türkçesinden belirgin şekilde ayrılan lehçe ve ağızlarda, kelime kalıplarını ve sözcükleri sıralayarak anlamlarını verir. Bu yöntem genellikle Türkçe dışındaki diller için uygulanır ve okuyucunun bu diller hakkında bilgi sahibi olmasına yardımcı olur.

4. Günlük Konuşmalara Yer Verme ve Güldürü Unsuru Olarak Kullanma: Seyahatnâme, günlük konuşmaları sıklıkla içerir ve Evliyâ Çelebi bu konuşmaları bazen bir güldürü unsuru olarak kullanır. Bu yöntem hem metnin canlılığını artırır hem de o dönemin sosyal ve dilsel çeşitliliğini yansıtır (2004, s. 42-45).

Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde yer alan ve Rumeli ağızlarına ait olan söz listeleri, dilbilimsel açıdan önemli veriler sunar. Dankoff, özellikle Seyahatnâme'de Silistre ve Dobruca'da konuşulmuş Çıtak lehçesine ait söz listesinin dilbilimsel açıdan incelemesi gerekliliğine vurgu yapar (2004, s. 44).

Bu çalışma, Evliya Çelebi'nin Balkan gezilerini anlattığı ve transkribe edilmiş V. (Dağlı vd., 2001) ve VIII. (Kahraman vd., 2003) ciltlere odaklanacaktır. Bu ciltlerde geçen Rumeli ağızlarına ait dil unsurları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın amacı, bu ciltlerdeki dilsel unsurların detaylı bir analizini yaparak, Evliya Çelebi'nin Rumeli ağızları hakkındaki gözlemlerini değerlendirmektir.

1. Rumeli Türk Ağızları

Rumeli Türk ağızları, bölgede yaşayan Türk toplulukları tarafından konuşulmuş ve tarihî süreç içinde farklı dillerle karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Bu ağızlar Türkçenin hakimiyet alanını genişletmekle kalmamış aynı zamanda bölgedeki dillere çeşitli dil unsurlarının yerleşmesine katkı sağlamıştır. Karşılıklı olan bu etkileşimler sadece kelime alışverişiyle sınırlı kalmamış, ses ve cümle düzeyinde de kopyalamalar olmuştur. Rumeli Türk ağızları, tarihî, coğrafi ve sosyo-kültürel etkileşimlerin etkisiyle çok katmanlı ve zengin bir dil yapısı oluşturmuştur. Bu etkileşimler hem Türkçenin bu bölgelerdeki görünümünü hem de diğer Balkan dillerinin yapısını şekillendirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki uzun süreli egemenliği, 20. yüzyılın başlarına kadar Türkçenin Balkanlar'da hâkim dil konumunda olmasını sağlamıştır. Ancak 20. yüzyılın başından itibaren, Balkanlar'daki dilsel manzara değişmeye başlamıştır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve yeni ulus devletlerin kurulmasıyla, yerel dillerin ve ulusal kimliklerin öne çıkmasıyla Türkçenin etkisi azalmıştır. Bu dönemde, Balkan ülkelerindeki dil politikaları, eğitim reformları ve milliyetçilik akımları Türkçenin hâkimiyetini sınırlamış ve yerel dillerin ön planda olduğu bir süreç başlamıştır. Günşen'e göre 1912 yılındaki Balkan Harbi'ne kadar siyasî ve demografik bakımdan hâkim unsur olan Rumeli Türklüğü, bu tarihten sonra söz konusu coğrafyada azınlık durumuna düşmüştür. Beş yüz yılı aşkın süre boyunca hâkim unsur olarak varlık gösterdiği bu bölgede Rumeli Türkleri, yeni siyasî ve toplumsal şartlar altında farklı bir konuma yerleşmiştir. Bu süreçte Rumeli Türkleri, çoğunluğu Slav kökenli olan ve zamanla hâkim dil konumuna geçen Hırvat-Sırpça, Arnavutça, Makedonca, Bulgarca, Yunanca ve Romencenin etkisi altında, Anadolu ağızlarından farklılaşan yeni bir ağız coğrafyası oluşturmaya başlamıştır (2010, s. 465).

Rumeli Türk ağızları üzerine çalışmalar yapan Németh bu ağızların coğrafi olarak nasıl dağıldığını ve farklı bölgelerde nasıl bir çeşitlilik gösterdiğini anlamak için bir sınıflandırma yapar. Doğu ve Batı olarak iki ana kol belirleyen Németh, Bulgaristan'ın doğusundan başlayıp Ege Denizi'ne kadar uzanan hattı Doğu Rumeli ağızları, Bulgaristan'ın batısından Makedonya'nın kuzeyine doğru uzanan bölgeleri Batı Rumeli ağızları olarak değerlendirir (1983, s. 119).

Németh'e göre, Batı Rumeli ağızlarını Doğu Rumeli ağızlarından ayıran belirgin özellikler şunlardır:

1. Batı Rumeli ağızlarında kelime sonunda /ı/, /u/, /ü/ yerine /i/ ünlüsünün kullanılır (örneğin, alti, buldi, köpri, öldi gibi). Doğu Rumeli ağızlarında ise /u/, /ü/, /ı/ sesleri bulunur.
2. Batı Rumeli ağızlarında geçmiş zaman eki olarak daima -miş eki kullanılır (örneğin, almış, okumış, ölmüş gibi). Doğu Rumeli ağızlarında -mXş ekinin farklı alomorfları vardır.

3. Batı Rumeli ağızlarında bazı durumlarda /i/ > /ı/ değişimi görülür (örneğin, benim, verdim, evinde). Doğu Rumeli grubunda ise ses uyumu vardır.
4. Batı Rumeli ağızlarında /ö/, /ü/ sesleri /o/, /u/ şekline dönüşür (örneğin, dort, urti, uç); Doğu Rumeli ağızlarında ise /ö/, /ü/ sesleri korunur.
5. Batı Rumeli ağızlarında /a/, /e/ sesleri her zaman ses uyumuna girmezler (örneğin, tutarler, bakarler, benda). Doğu Rumeli ağızlarında ses uyumu daha yürürlüktedir.
6. Batı Rumeli ağızlarında sözcüğün ilk hecesinde bulunan /ö/ sesi, /u/, /ü/ veya /yu/ seslerine dönüşür (örneğin, küpri, uli, urdek/ürdek). Doğu Rumeli ağızlarında /ö/ sesi korunur.
7. Batı Rumeli ağızlarında sedalı ve süreksiz damak ünsüzü /g/ sesi korunur (örneğin, ağaç, begen-gibi).
8. Batı Rumeli ağızlarında şimdiki zaman kipi için -yor eki yerine -ay eki kullanılır (örneğin, yapay, istey gibi). Doğu Rumeli ağızları ise homojen olmayıp, 20'den fazla şimdiki zaman şekline sahiptir (örneğin, yapıyor, yapıyor, yapor, yapıyı, yapeeri gibi) (Németh, 1983, s. 121-128).

Németh'in bu tasnifi, G. Hazai (1965), G. Guzev (1962) ve M. Mollova (1999) gibi araştırmacılar tarafından revize edilmeye çalışılmıştır. Batı Rumeli Ağızlarının en önemli temsilcisi olarak İstanbul ağzını belirten Németh, Arnavutluk'ta konuşulan Türkçeyi de bu gruba dâhil eder. Arnavutluk Türk ağızlarının İstanbul Türkçesinden bazı farklılıklarını ortaya koyar. İki ünlü arasındaki /g/ sesinin korunması (örneğin, beğen); Doğu Rumeli Türkçesinin /i/, /u/, /ü/ seslerinin karşılığı bu ağızlarda bazen kısa /i/, bazen de uzun /i/'dir (örneğin, dori, kompsi, türli); /ö/ > /ü/ değişmesi (örneğin, kümür; /ü/ > /i/ değişmesi (örneğin, kötü) (1983, s. 131).

2. Seyahatnâme'den Tespit Edilen Rumeli Türk Ağızları Dil Özellikleri

2.1. Fonetik Özellikler

2.1.1. /i/ > /ü/ Değişimi

Seyahatnâme'de /i/ sesinin yuvarlaklaşarak /ü/ şekline dönüştüğü Rumeli ağız varyantları da verilmiştir. Bu değişim günümüzde Doğu Rumeli ağızlarının bir özelliğidir (Németh 1983, s. 121):

Hemân İsmâ'îl Paşa'nın aklı başına gelüp Boşnak lehcesi üzre eydir: "Bak a cânum, Seydüm Ahmed Paşa, sen benim dünyâ ve âhiret bürâderümsün" deyü Boşnakca kelimâtlar etdikde. (V: 184b).

2.1.2. /g/ > /c/ Değişimi

Batı Rumeli ağızlarının özelliklerinden biri olan /g/ > /c/ değişimi (İğci, 2018, s. 528) Seyahatnâme'den de tanıklanmaktadır. Korkmaz'a göre patlayıcı ön damak ünsüzlerinden biri olan /g/ sesinin /c/'ye değişmesi Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında da görülmektedir (2007, s. 98). Gülsevin, Batı Rumeli ağızlarının karakteristik bir değişimi addettiği bu özellik, Doğu Anadolu ağızlarından Erzurum-İspir/Tortum/Nayman'da da görülür (2015, s. 6).

Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: "Bire cele cânum, hoço çelo Allâhı seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz" dedikde, (V: 146a).

2.1.3. /c/ > /ç/ Değişimi

Kuzeydoğu Anadolu ağızlarının da bir özelliği olan patlayıcı ön damak ünsüzlerinin sızıcılılaşması Batı Rumeli ağızlarında da meydana gelmektedir. Özellikle Makedonya, Kosova ve Arnavutluk çevresindeki Batı Rumeli sahasında kelime başında ve iç ses konumunda /c/ sesinin /ç/'ye kaydığı örnekler görülür (Korkmaz, 2007, s. 98). Seyahatnâme'de bir örneğine rastladığımız bu değişim alıntı sözcüklerdeki /c/ sesinin /ç/ sesine doğru değişimini göstermektedir.

Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: "Bire cele cânum, hoço çelo Allâhı seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz" dedikde, (V: 146a).

2.1.4. /ʃ/>/s/ Değişimi

Doğu Rumeli ağızlarında /ʃ/ sesinin ötümlüleşerek /j/ sesine dönüşme eğilimi bulunmaktadır (Başoğlu, 2022, s. 20). Ancak Seyahatnâme’de -m(X)ʃ ekinin son sesindeki /ʃ/ sesinin /s/ sesine dönüştüğü örnekler tanıklanmıştır.

*ba’zı elfâzlarında **varmışık, gelmişık, deyü ziyadece tekellüm ederler. Ekseriyâ re’âyâları Rûm, Bulgar, Çıtak ve Yörük kavmidir kim beyâz abâ ve kebeler geyerler.***” (VIII: 220a)

*Ve “gilimiz de **bile misik**” ya’nî cümlemiz bile idik.* (VIII: 207b).

2.1.5. /z/>/s/ Değişimi

Seyahatname’de bir örnekte gerileyici benzeşme olayına rastlanmıştır. Nitekim Gülensoy’a göre Batı Rumeli ağızlarından Priznen ve Priştine ağızlarında -zs>-ss örneklerine rastlanmaktadır. Bu ağızlarda, bir sözcükteki iki ünsüzden ikincisinin birinciye kendisine benzetme olayı yani gerileyici benzeşme görülür (1984, s. 130).

*Yâ sen **almassın** canını bir timine(?) kurtarasın kakomir başını. Bu mahalde “kakomir” zavallı ma’nâsınadır.* (VIII: 259a).

2.1.6. Ünlü Uyumunun Bozulması

Türkçede ünlü uyumu, ünlülerin birbirleriyle uyumlu olması gerektiğini ifade eder ve dilin fonolojik yapısının bir parçasıdır. Bu kurallara göre, kelimenin içindeki ünlüler, bazı kurallar çerçevesinde uyumlu olmalıdır. Ancak ünlü uyumsuzluğu, bu kurallara uymayan durumları ifade eder. Aşağıdaki örnekte ünlü yuvarlaklıklarının bu dönemde devam ettiği görülmektedir. Günümüz Batı Rumeli Ağızlarında (Németh, 1983, s. 121) da tespit edilen ünlü uyumsuzluğu Seyahatnâme’deki verilerde de görülmektedir.

*Der-fasl-ı lehçe-i mahsûs-ı ıstılâhât: Bu kavm-i Belgrad’ın yerlileri gerçi Poturdurlar, ammâ lisân-ı Sırf ve lisân-ı Bulgar ve lisân-ı Latin ve lisân-ı Boşnak ıstılâhı [116a] dahi bilirler, ammâ ekseriyyâ isti’mâl etdikleri kelâm-ı nâ-mahalleri bir şey’e ta’accüb etseler “İlahi dilemişüm şâyed bu işi **işlememişsun**” derler. Hatunlarına ta’zîm için “Sinko Kadu” derler. Birisi kızarsa şâyed “Sobada kızmışsın” derler. “Maho ya kablıcsayı getire”, ya’nî “Bire Mehemed ağaçdan bakracı getire” derler (V: 116a).*

*Hattâ Boşnak kavmi bu lahana için, “Âh **dinum** ve **îmânum** kapuska” deyü şehîd olunca lahana yerler.* (V: 153b).

2.1.7. Ünsüz Düşmesi

Anadolu ağızlarında genellikle /r/ ve /l/ seslerinde görülen ünsüz düşmesi seyrek de olsa /n/ sesinde görülmektedir (Korkmaz, 2007, s. 99). Seyahatnâme’de bir örneğine rastlanılan /n/ düşmesi günümüzde Kuzeydoğu Rumeli ağızlarında görülebilmektedir. Şumnu Türk ağzında düşmek üzere olan bir /n/ sesi tanıklanmıştır : *neyi* “*neyi*” (Başoğlu, 2022, s. 18). Seyahatnâme’de bir yerde tanıklanan *acalur* biçiminin anlamı itibarıyla *nice olur>neçe olur>nacalur>acalur* şeklinde bir gelişim gösterdiği iddia edilebilir. Burada ayrıca bir hece kaynaşması da söz konusudur.

*Ve “saryife edelim **acalur**” ya’nî müşâvere edelim nice olur. Ve “sulubayımız neçik buyuramış eylece edesik” ya’nî voyvadamız her ne emr ederse öyle idelim.* (VIII: 207b)

2.1.8. Hece Kaynaşması

Hece kaynaşması, genellikle iki hecenin birleşmesi sonucu meydana gelen ses değişimidir. Korkmaz’a göre hece kaynaşması aşınmaya ve düşmeye meyilli olan ünsüzlerin düşerek veya yanlarındaki ünlüler ile kaynaşarak kelime içindeki hece sayısını azaltması olayıdır. Bu olay hemen bütün Anadolu ve Rumeli ağızlarında görülmektedir (Korkmaz, 2007, s. 99).

*Üç sâ’atde şeşan dağına çıkup anı gördüm. Bir navortalı kâfir gelüp eydir: “Bire Türk sen bu dağda **n’işlersin?**” dedikde..* (V: 179b).

2.2. Morfolojik Özellikler

2.2.1. Geçmiş Zaman Eki

Batı Rumeli ağızlarında *-m(X)ş* ekinin tek varyantı vardır (Németh, 1983, s. 122). Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde Rumeli sahasında görülen geçmiş zaman ekinin */I/* (*-miş/-mis*, *-mış/-mıs*) sesli biçimlerinin kullanımı verilmiştir.

ba'zı elfâzlarında varmışık, gelmişık, deyü ziyadece tekellüm ederler. Ekseriyâ re'âyâları Rûm, Bulgar, Çıtak ve Yörük kavmidir kim beyâz abâ ve kebeler geyerler.” (VIII: 220a)

“Ve dahı ehl-i beledinin lehçe-i mahsûs istilâhâtı ekseriyyâ Rûm lisânı lehçesi gibi kelimât ederler. Meselâ her söz esnasında varmışık, gelmişık, vurmışık, almışık, yemişık lâfzını tekrâr ederler. Hâsıl-ı kelâm şik sözlerin çok ismi 'mâl ederler” (VIII: 232a).

Ve cümle re'âyâsı Urûm ve Arnavud'dur. Cümle halkı [259a] Urûmca ve Arnavudca tekellüm ederler, ammâ lisânları (...) dur kim “Varmışık, gelmişık, görmışık” deyü... (VIII: 259a)

2.2.2. Şahıs Ekleri

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde ben ve diğerlerini belirten çokluk şahıs eki olarak *-(x)k* veya *-vUz*, *-Uz* eki kullanılmıştır. Bu biçim biz zamirinden */b-/>/v-/* değişimi ve */v-/* dudak sesinin iç ses ünlüsünü yuvarlaklaştırmasıyla ortaya çıkmıştır. 1. çoğul şahıs eki olan *-Uz* biçimi de ön ses */v-/*'nin erimesiyle oluşmuş görünmektedir (Korkmaz, 1964, s. 57). Seyahatnâme'de ise Rumeli ağızlarından verilen bir örnekte *-aluz* biçimine rastlanmıştır. Bu muhtemelen zamir kökenli şahıs eki olan *-vuz* ile emir/istek kipliği 1. çoğul şahıs eki *-alum*'un birleşmesi ile oluşmuştur.

Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: “Bire cele cânım, hoço çelo Allâhı seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz” dedikde, (V:146a).

Rumeli ağızlarıyla ilgili tespit edilen bir diğer dikkat çekici detay Rumeli bölgesinde yaşayan halkların *-m(x)ş* ekinden sonra 1. çoğul şahıs çekimi olarak *-(X)k* ekini getirmeleridir. Günümüzde Şumnu Türk ağzından derlenen verilerde de *-mışık/-mişık* biçimine rastlanmaktadır (Başoğlu, 2022, s. 66).

ba'zı elfâzlarında varmışık, gelmişık, deyü ziyadece tekellüm ederler. Ekseriyâ re'âyâları Rûm, Bulgar, Çıtak ve Yörük kavmidir kim beyâz abâ ve kebeler geyerler.” (VIII: 220a)

“Ve dahı ehl-i beledinin lehçe-i mahsûs istilâhâtı ekseriyyâ Rûm lisânı lehçesi gibi kelimât ederler. Meselâ her söz esnasında varmışık, gelmişık, vurmışık, almışık, yemişık lâfzını tekrâr ederler. Hâsıl-ı kelâm şik sözlerin çok ismi 'mâl ederler” (VIII: 232a).

Rûmeli gâzîleri gibi reftâr eder fetâları vardır. Ammâ istilâhât-ı lisânları Rûm lehçelerine yakın, varmışık, gelmişık ve onlar ile görmüşık ve şöyle etmişık ve böyle etmişık, el-hâsıl sık lafzını sık sık isti 'mâl ederler. (VIII: 231a)

Bu rabtanın dahi ahâlîsinin lisânları Urûmşadır kim “Varmışık, gelmişık” deyü kelimât ederler, (VIII: 237a)

Ve cümle halkı Urûmşadır. Dilleri Urûm gibi “Varmışık, gelmişık, olmışık ammâ neylemişık” deyü kelimât eder ankâ âdemleri vardır. (VIII: 239b)

2.3. Sentaktik Özellikler

2.3.1. Devrik Cümle Yapıları

Özne, yüklem ve nesne gibi cümle öğelerinin Türkçe cümle yapısına uygun olmayan bir düzen içinde verildiği devrik cümleler genellikle konuşma dilinde, bazen de stilistik etki yaratmak için kullanılır. Rumeli ağızlarında doğudan batıya doğru gittikçe sıklığını artıran bir devrik cümle kullanımı eğilimine dikkat çeken Günşen, bu eğilimin Rumeli Türklüğünün yüzyıllarca iç içe yaşadıkları Sırpça, Bulgarca, Yunanca ve Arnavutça gibi Hint-Avrupa kökenli dilleri kullanan diğer yabancı unsurların Türk ağızları üzerindeki etkisinden kaynaklandığını dile getirir (2010, s. 471). Friedman Batı Rumeli ağızlarındaki devrik cümle yapılarının Slav ve Arnavut dilleri etkisi altında oluştuğunu dile getirerek

tipikleştiği savunur (2002, s. 462). Seyahatnâme’de Çelebi’nin konuşturduğu Rumelili Türkler ve halktan kimselerin konuşmasında da devrik cümle yapıları görülmektedir.

*Hemân ol mahalde Budin Vezîri İsmâ’îl Paşa dârât u azametiyle reftâr ederek Seydî Paşa cesedi yanından ubûr ederek “Hay kâfir, hay mel’ûn, **bulduna belâni**” deyüp Boşnak lehcesiyle ba’zı şütûmlar ederek (V: 186a).*

*Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: “Bire **cele cânum**, hoço çelo Allâhi seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz” dedikde, (V:146a).*

*Yâ sen **almassın canını** bir timine(?) **kurtarasın kakomir başını**. Bu mahalde “kakomir” zavallı ma’nâsınadır. (VIII: 259a).*

*Cenâbınissa ekmeğim yokdur, işde şimdi **yeyesin kalimbok**. Ya’nî Cenâbınıza ekmeğim yokdur, işde şimdi yeyesin kalimbok. Kalimbok Mısır buğdayıdır kim kamış gibi şeyde bitüp andan bir güne beyâz ekmek ederler. Ol ekmeğe kalimbok ekmeği derler. “Kalimbok yeyin” dediği oldur. (VIII: 259a).*

*Hazretinizden **azamışım kökülü**: Hazretlerinizden istemişim ham ipek kozalağı. (VIII: 259a).*

2.3.2. Pekiştirme

Pekiştirme edatları, konuşurun önermesini kuvvetlendirmek, ifadeye güç ve kararlılık katmak amacıyla kullanılır. Kökeni tespit edilemese de Rumeli ağızlarında çekimli eylem yapılarından sonra kullanılan *a/e* unsurunun tarihi Türk dillerinde de karşımıza çıkan pekiştirme edatı olabileceği düşünülmektedir. Transkribe edilirken bazen sözcükle birleşik bazen de ayrı yazılan *a/e* edatının Türkçede istek kipi olarak kullanılan *-A* eki ile karıştırılmaması gerekir.

*Hemân İsmâ’îl Paşa’nın aklı başına gelüp Boşnak lehcesi üzre eydir: “**Bak a cânum**, Seydüm Ahmed Paşa, sen benüm dünyâ ve âhiret bürâderümsün” deyü Boşnakca kelimâtlar etdikde. (V: 184b).*

*Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: “Bire **cele cânum**, hoço çelo Allâhi seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz” dedikde, gördüm ki ortada beyâz nân pâreler ve kebâb pâreler ve gûnâ-gûn ni’met-i nefiseler var. Hemân atdan inüp eyitdim, (V:146a).*

2.3.3. Soru Biçimleri

Seyahatnâme’de tanıklanan Rumeli ağızlarının dikkat çekici dil özelliklerinden biri de soru eki kullanılmadan, yalnızca vurgu yoluyla soru anlamının oluşturulmasıdır. Nitekim Ahmed’e göre günümüz Güney Makedonya Türk ağızlarında soru şekilleri ‘*mi*’ soru edatı olmadan, vurguyla elde edilmektedir: *Gelirsin? < Geliyor musun?; Yapacays? < Yapacak mıyız?*. Batı Makedonya ağızlarında ise Arnavutçanın etkisiyle, soru şekilleri ‘*mi*’ soru edatı yerine, Arnavut ağızlarında görülen *a/e* soru edatıyla yapılır: *Gelecece a? < Gelecek misin?; Bilirsin a neka güzeldir? < Ne kadar güzel olduğunu bilir misin? A brakti? < Bıraktı mı?* (2018, s. 1476). Seyahatname’de Arnavutça *a/e* soru edatıyla kurulmuş bir cümle tespit edilmiştir.

*Yâ bire esi **bırakmışın** sirkecek çorbaya: Yâ bire sen kodun mu sen sirke çorbaya. Bire yâ zavallı vermesin bana bir sipsi tütüçük: Bire yâ zavallı vermez misin bana bir lüle tütüncük. (VIII: 259a).*

*Hemân ol mahalde Budin Vezîri İsmâ’îl Paşa dârât u azametiyle reftâr ederek Seydî Paşa cesedi yanından ubûr ederek “Hay kâfir, hay mel’ûn, **bulduna belâni**” deyüp Boşnak lehcesiyle ba’zı şütûmlar ederek cümle huzzâr-ı meclise selâm verüp sadr-ı âlîde karâr edüp serdâra hitâben eydir: “Gazân kutlu olsun cânum. Hemîşe cümle dîn düşmanlarımızun başı böyle galtân ola” dedikde, (V: 186a).*

3. Özel İsimlerde Kısaltmalar

Kısaltma, genellikle bir kelimenin ya da kelime grubunun daha kısa bir biçimde ifade edilmesidir. Kısaltmalar, dildeki etkinliği artırma veya belirli kavramları daha kolay ve hızlı bir şekilde ifade etme amacı taşır. Kısaltmalar, çeşitli yöntemlerle oluşturulabilir. Seyahatnâme’de de Evliya Çelebi’nin adının bir Bosnalı tarafından çelo şeklinde kısaltıldığı görülmektedir.

*Hemân bunlar hakîri görünce Boşnak lehcesi üzre biri eydir: “Bire **cele cânum**, hoço **çelo** Allâhi seversen kazı yiğit bir manca yeyelüz” dedikde, (V:146a).*

Sonuç

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Osmanlı coğrafyasında karşılaşılan ilginç olayların yanı sıra vermiş olduğu dil verileri ile de oldukça önemli bir eserdir. Seyahatnâme’de sunulan dil verileri, günümüz Türk ağızlarıyla karşılaştırıldığında çeşitli benzerliklere sahiptir bu nedenle dilbilim araştırmaları için önemli bir kaynak teşkil eder.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Türkçenin bugün bile hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasında Türkçenin geçirdiği değişiklikleri ve etkileşimleri belgelemektedir. Seyahatname’de tespit edilen dil özellikleri günümüzde hem Doğu hem de Batı Rumeli Türk ağızları ile paralellik göstermektedir. Bunlardan:

1. /i/>/ü/ değişimi; /ş/> /s/ değişimi; ünsüz düşmesi; geçmiş zaman 1. çoğul şahıs çekiminin -mİŞİk şeklinde yapılması, devrik cümle yapıları Doğu Rumeli ağızları ile
2. /g/>/c/ değişimi; /ç/>/c/ değişimi; /z/>/s/ değişimi; ünlü uyumsuzluğu, geçmiş zaman ekinin -mİş olması, sorunun vurgu ile veya yabancı dillerden alınmış soru edatları ile yapılması, özel isimlerdeki kısaltmalar Batı Rumeli ağızları ile koşutluk sergilemektedir.

Seyahatname’de Çıtak lehçesi olarak adlandırılan dilin, Evliya Çelebi tarafından, Tatar, Bulgar, Boğdan ve Eflâk bölgelerinden türemiş bir kavim tarafından konuşulduğu belirtilmiştir. Günümüzde Dobruca ve Silistre bölgesinde yaşamış bu halkın konuştuğu dilden ve başka bölgelerden sunulan bu örnekler 17. yüzyılda kaydedilen ağız özelliklerinin günümüz Rumeli Türk ağızlarında kısmen yaşamaya devam ettiğini ortaya koymakta; böylece Seyahatnâme’yi yalnızca edebî ve tarihî değil, aynı zamanda karşılaştırmalı ağız araştırmaları açısından da değerli bir kaynak hâline getirmektedir.

Kaynaklar

- Ahmed, O. (2018). Makedonya Türk ağızları: geçmişi ve bugünkü durumu. *Ulakbilge*, 6 (29), 1463-1482. <https://www.ulakbilge.com/makale/pdf/1540292821.pdf>
- Başoğlu, A. S. (2022). *Bulgaristan Şumnu (Şhumen) ili Türk ağızı* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi]. Yök Tez Merkezi.
- Dağlı, Y. & Kahraman, S.A. & Sezgin, İ. (2001). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. (V. Kitap). (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Dankoff, R. (2004). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi okuma sözlüğü* (S. Tezcan, Çev.). Simurg: Türk Dilleri Araştırma Dizisi: 37.
- Friedman, V. (2002). Makedonya ve civar bölgelerde Balkan Türkçesi. İçinde. *Türkler Ansiklopedisi*. (C. 20, ss. 455-463). [MAKEDONYA-VE-CİVAR-BÖLGELERDE-BALKAN-TÜRKÇESİ.pdf](#)
- Gülensoy, T. (1984). Rumeli ağızlarının ses bilgisi üzerine bir deneme. *TDAY-Belleten*, 32, 87-147. [TDK BELLETEN](#)
- Gülsevin, G. (2009). Rumeli Türkçesi çerçevesinde Türk ve Balkan dillerinin etkileşimi. *Turkish Studies*. 4(8), 48-64. [Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi \(On The Mutual Interaction Of Turkish And Balkan Languages In The Rumelia Region\) - Gürer GÜLSEVİN- | Journal of Turkish Studies](#)
- Gülsevin, G. (2015). Arkaik-periferik kavramı ve bu kavramın tarihi Batı Rumeli Türkçesi ağızlarının tespitindeki önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASS)*, 32, 1-12. [The Journal of Academic Social Science Studies](#)
- Günşen, A. (2010). Rumeli ağızlarının söz dizimi üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk ağızları örneği). *Turkish Studies*, 5(1), 462-494. [Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I \(Makedonya Ve Kosova Türk Ağızları Örneği\) \(On Syntax Of Rumelian Dialects-I \(The Example Of Macedonian And Kosovan Turk Dialects\)\) - Ahmet GÜNŞEN- | Journal of Turkish Studies](#)
- İğci, A. (2018). Batı Rumeli ağızlarının sınıflandırılması için görüşler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 523-534.
- İz, F. (1979). Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâmesi. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 7, 61-79.
- Kahraman, S. A., Dağlı, Y. & Dankoff, R. (2003). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. (VIII. Kitap). (Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu – Dizini)*. Yapı Kredi Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1964). Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz kişi ve bildirme eklerinin Anadolu ağızlarındaki kalıntıları. *TDAY-Belleten* 1965, 12, 43-65. [TDK BELLETEN](#)
- Korkmaz, Z. (2007). Anadolu ve Rumeli ağızlarının dayandığı temeller. *TDAY-Belleten*, 55(1), 87-110. [722072](#)
- Korkmaz, Z. (2010). Balkan Türkçesi ağızları ile Türkiye Türkçesi ağızları arasında sosyo-lengüistik açıdan kısa bir karşılaştırma. *TDAY-Belleten* 2010, II, 103-118. [378455](#)
- Németh, G. (1983). Bulgaristan Türk ağızlarının sınıflandırılması üzerine. *TDAY-Belleten*, 1980-1981, 113-167. [TDK BELLETEN](#)

Yayın Tarihi	30.06.2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	%19
Yazar Katkısı	Sorumlu Yazar %100
Yapay Zekâ Kullanımı	Bu çalışmanın hazırlanmasında yapay zekâ araçlarından yararlanılmamıştır.
Etik Kurul Onayı	Etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.
Çıkar Çatışması	Yayına dair çıkar çatışması durumu “Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansal Destek	Eğer varsa hibe bilgileri ve diğer mali destek kaynakları bu bölümde belirtilmelidir.
Teşekkür	Teşekkür edilen bir kurum, kuruluş varsa burada belirtilmelidir.
Atıf	Kadem, G. 17. Yüzyıl Dil Verilerine Göre Rumeli Türk Ağızları, <i>BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 4, 1-9.
Publication Date	30.06.2026
Number of Reviewers	Preliminary Review: (Editor or Editorial Board Member) Content Review: Two External Reviewers
Evaluation	Double-Blind Review
Similarity Check	%19
Author Contributions	Responsible Author 100%
Use of Artificial Intelligence	This study was prepared without the use of artificial intelligence.
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval is not required.
Conflict of Interest	A statement regarding any conflict of interest should be provided as: “Conflict of interest declared / not declared.”
Financial Support	If applicable, grant information and other sources of financial support should be stated in this section.
Acknowledgment	Institutions or organizations acknowledged should be mentioned here.
Citation	Kadem, G. 17. Yüzyıl Dil Verilerine Göre Rumeli Türk Ağızları, <i>BELGÜ Dil ve Edebiyat Dergisi</i> , 4, 1-9.